

dr Grzegorz Bartusik

Projekt badawczy: „Dyseminacja łacińskich metafor konceptualnych w literaturze staronordyckiej jako przejaw chrystianizacji i europeizacji średniowiecznej Skandynawii”, finansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki (program PRELUDIUM 14, grant o numerze 2017/27/N/HS3/00740), realizowany na Wydziale Humanistycznym UŚ w okresie od 19.07.2018 do 18.07.2022 r.

Podczas realizacji niniejszego projektu badawczego analizie poddaję dwa główne procesy cywilizacyjne zachodzące w średniowiecznej Europie, chrystianizację i europeizację, z perspektywy teoretycznej historycznego językoznawstwa kognitywnego. Analizę tę przeprowadzam w psycho-lingwistycznej mikroskali na próbie badawczej społeczeństwa średniowiecznej Islandii, podejmując próbę odpowiedzi na pytania: jak średniowieczni Islandczycy stawali się chrześcijanami i Europejczykami? Jak pod wpływem chrześcijaństwa i kultury łacińskiej zmieniał się ich światopogląd? Jaki ujawniało się to w języku i literaturze staroislandzkiej?

Analizy tych procesów cywilizacyjnych dokonuję na polu języka i literatury. Tak dogłębne procesy zmiany społecznej pozostawiają bowiem równie głębokie ślady w literaturze, języku i mentalności. Jako znaczniki zachodzenia tych procesów w społeczeństwie posłużyć mogą metafory konceptualne, w formie których mentalność tego społeczeństwa przejawia się w jego języku i literaturze.

Metafora konceptualna to nie figura poetycka, lecz figura myśli i rozumienia, molekuła mentalności, uobecniająca się w języku i fosylizująca się w literaturze. Gdy człowiek przeszłości, podobnie jak i człowiek współczesny, zastanawiał się nad tym, czym jest bóg, człowiek, władca, społeczeństwo, życie, szczęście, czy przeznaczenie, próbował to sobie wytłumaczyć za pomocą znanych mu elementów świata materialnego, bezpośrednio dostępnego zmysłom i doświadczeniu. Porównując dane płynące z doświadczenia zmysłowego świata materialnego ze światem abstrakcji, niedostępnym dla zmysłów, dokonywał przeniesienia sensu z przedmiotów świata materialnego na pojęcia abstrakcyjne.

Ponieważ abstrakty takie jak BÓG, ŻYCIE, SZCZĘŚCIE, PRZEZNACZENIE nie występują powszechnie w przyrodzie, wymagają od człowieka myślenia metaforycznego, które pomaga dopełnić w umożliwiającej ich pojęcie metaforze te abstrakcyjne domeny docelowe dostępnymi dla zmysłów domenami źródłowymi (S)TWÓRCA, OJCIEC, PASTERZ, czy KOŁO lub TKANINA. Ludziom żyjącym w dawnych społeczeństwach, szukającym zrozumienia tych abstraktów, bóg jawił się jako KOWAL NIEBA, innym zaś jako PASTERZ LUDZI; SZCZĘŚCIE jako obrót KOŁA napędzanego przez byty nadprzyrodzone, życie i przeznaczenie jako TKANINA utkana przez istoty nadprzyrodzone, społeczeństwo jako CIAŁO o wielu zhierarchizowanych i połączonych w jedno członkach, władca jako OJCIEC ojczyzny - rodziny.

Wyodrębnienie w języku i literaturze średniowiecznej Islandii występujących w niej metafor konceptualnych pochodzących z chrześcijańskiego i łacińskiego świata konceptualnego pozwala uchwycić dynamikę cywilizacyjnych procesów chrystianizacji i europeizacji jako zmian zachodzących w mentalności społeczności tego języka i literatury. Metafory konceptualne podlegają bowiem transferowi kulturowemu między językami i literaturami w sytuacji nasilenia się interakcji społecznej i komunikacji międzykulturowej między społeczeństwami. Nowe sensory rozsiewane w mentalności średniowiecznego społeczeństwa islandzkiego podczas chrystianizacji poprzez chrześcijańskie kaznodziejstwo i edukację klasyczną pojawiły się i upowszechniły w tekstach literackich i dokumentach tworzonych przez członków tego społeczeństwa w formie metafor konceptualnych. One zaś wskazują na to, jak zmieniał się światopogląd społeczeństwa: jak jego członkowie zaczęli postrzegać istotę przeżywanego rzeczywistości i podstawowe przeżycia egzystencjalne (życie, jego sens, śmierć, przeznaczenie, bycie w świecie, bycie człowiekiem i członkiem społeczeństwa, siły rządzące światem) z innej perspektywy - chrześcijańskiej i grecko-rzymskiej. Chrześcijańska i łacińska metaforyka konceptualna odkładająca się w języku i literaturze staroislandzkiej oznacza, że społeczeństwo zaczęło myśleć po chrześcijańsku i europejsku, że nastąpiła recepcja elementów kognitywnych chrześcijaństwa i kultury łacińskiej.

W ramach projektu opublikowano dotąd następujące artykuły naukowe:

Himna smiðr : the Ancient Hebrew Conceptual Metaphor GOD IS THE MAKER OF HEAVEN in the Old Icelandic Language and Literature as a Marker of Christianization in Iceland. "Scandia: Journal of Medieval Norse Studies" 2020, nr 3, s. 64-101.

Himna smiðr. Starożytna hebrajska metafora konceptualna BÓG TO TWÓRCA NIEBA w języku i literaturze średniowiecznej Islandii. W: *Studia hebraica. Księga pamiątkowa Seminarium Wiedzy o Hebrajszczyźnie Biblijnej dedykowana Pani Profesor Kamilli Terminińskiej.* Red. M. Zając, I. Kida. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2019, s. 37-67.

Cultural Transfer of Cognitive Structures of Fortune in the Latin and Old Icelandic Literatures and Languages: The Case of the Metaphor Fortune is a Wheel. W: *Social Norms in Medieval Scandinavia.* Red. J. Morawiec, A. Jochymek, G. Bartusik. Leeds: Arc Humanities Press - Amsterdam University Press, 2019, s. 103-138.

Następujące artykuły naukowe przygotowywane są do druku:

Graeco-Roman Conceptual Metaphor of Human Fate as a Fabric Woven or Thread Spun by Supernatural Beings in Old Icelandic Literature.

The Biblical Conceptual Metaphor of "Governing as Shepherding" and the Catholic Biopolitics in Medieval Icelandic Contexts.